

& SAVOIR-VIVRE®

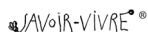
Creat cu pasiune și savoir-faire. Un volum Baroque Books & Arts®.

Kassia St Clair

FIRUL DE AUR SAU
ISTORIA LUMII
VĂZUTĂ PRIN URECHILE ACULUI

traducere din limba engleză de
INES HRISTEA

Colecție coordonată de Dana MOROIU

Kassia St Clair

THE GOLDEN THREAD. HOW FABRIC CHANGED HISTORY

Copyright © Kassia St Clair, 2018

First published in Great Britain in 2018 by John Murray (Publishers)

An Hachette UK company

© Baroque Books & Arts®, 2020

Imaginea copertei: James EDGAR

Concepție grafică: Baroque Books & Arts®

Lector: Rodica CREȚU

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

ST CLAIR, KASSIA

Istoria lumii văzută prin urechile acului / Kassia St Clair;

trad. din lb. engleză de Ines Hristea. - București: Baroque Books & Arts, 2020

ISBN 978-606-8977-50-8

I. Hristea, Ines (trad.)

677

Tiparul executat de Master Print Super Offset

Niciun fragment din această lucrare și nicio componentă grafică nu pot fi reproduse fără acordul scris al deținătorului de copyright, conform Legii Dreptului de Autor.

*Tatălui meu, pentru tenacitatea și
pentru talentul lui de povestitor*

PREFAȚĂ

Dacă ridici ochii de pe această pagină și privești apoi în jos, vei vedea că întregul trup îți e învelit în diverse țesături. (Presupun aici, dragă cititorule, că ești îmbrăcat.) Poate că stai așezat pe perna scaunului dintr-un vagon de tren sau de metrou ori poate că ești adâncit în moliciunea unei canapele confortabile. Poate că ești înfășurat într-un prosop, adăpostit în interiorul colorat al unui cort sau relaxat între așternuturile patului. Toate aceste materiale sunt pânzeturi, fie ele țesute, piate sau tricotate.

Țesăturile – produse de om sau naturale – au schimbat, au definit, au modelat lumea în care trăim și au ajutat-o să evolueze. Din preistorie și până la civilizațiile din Egipt și din Orientul Mijlociu; trecând prin epoca straielor din mătase, brodate cu dragoni, din China imperială, și până la pânzeturile indiene, din bumbac gros sau subțire, imprimat de obicei cu flori, care au marcat Revoluția Industrială; și ajungând finalmente la fibrele produse în laborator, care le-au permis oamenilor să călătorească mai departe și mai rapid decât oricând înainte. Pe parcursul istoriei cunoscute a umanității, cele patru surse principale de fibre naturale – bumbacul, mătasea, inul și lâna – au fost supuse presiunii inventivității oamenilor. Au fost tratate astfel

încât să ofere căldură și protecție, să indice statutul social, să înfrumusețeze aspectul fizic, să sublinieze identitatea și să ajute exprimarea talentului creativ și a imaginației.

Trăim înconjurați de materiale textile. Suntem înfășați cu ele la naștere și suntem acoperiți cu ele la moarte. Dormim cuibăriți în straturi peste straturi de textile – asemenea bobului de mazăre care a împuns-o pe prințesa din poveste – și, când ne trezim, ne îmbrăcăm cu alte și alte textile, ca să dăm piept cu lumea și să-i arătăm astfel cine vom fi în ziua respectivă. Când vorbim, folosim cuvinte, expresii și metafore în care, de-a lungul timpului, s-a insinuat și procesul de producere a pânzei. De exemplu, cuvintele „lenjerie” sau „linoleum” au, ca rădăcină, termenul latinesc *linum*, care înseamnă *in*. Pentru majoritatea oamenilor, care nu știu mare lucru despre cum se transformă tulpinile de in în fire sau despre cum se naște damascul din urzeala războiului de țesut, aceste motive lingvistice nu au niciun fel de valoare, ele rămânând doar niște suvenire palide a ceva măreț și bogat, doar pe jumătate înțeles azi, dar care ne merită pe deplin curiozitatea.

Când eram în facultate și am studiat vestimentația din secolul al XVIII-lea, m-am confruntat cu credința încăpățănată că hainele erau frivole și nedemne de atenție, în ciuda importanței lor evidente pentru societatea aflată în discuție. Când am început să scriu despre designul contemporan și despre modă, am întâlnit o atitudine la fel de snoabă. Studiul țesăturilor este adesea marginalizat. Chiar și când ele reprezintă punctul central de atracție al atenției societății, în general se vorbește despre aspectul și despre caracterul dezirabil al produselor finite, nu despre materialele brute din care sunt create țesăturile și nici despre oamenii care le-au realizat.

Cartea aceasta te invită, dragă cititorule, să privești cu mai multă atenție textilele care te înconjoară și cu care te îmbraci zi de zi. Aceasta nu este – și nici nu am intenționat

vreodată să fie – o istorie exhaustivă a țesăturilor. Volumul conține, în schimb, treisprezece povești foarte diferite, care ilustrează vastitatea semnificațiilor încapsulate de materialele textile. Într-unul dintre capitole te invit în culisele industriei, ca să vezi cum se realizează costumele spațiale care i-au permis omului să pășească pe Lună. Un alt capitol examinează meșteșugul care l-a inspirat pe Vermeer să picteze *Dantelăreasa*. În alte capitole îi vei cunoaște pe oamenii care au înfășurat pânzeturile – și pe cei care le-au desfășurat – menite să protejeze mumiile egiptene; inventatorii și specialiștii care și-au dedicat viețile strădaniei de a produce pânză din mătasea păianjenilor; și pe aceia ale căror haine nu au făcut față condițiilor extreme de mediu de pe Pământ – istorii care au avut consecințe fatale. *Istoria lumii văzută prin urechile acului* este o carte scrisă pentru cei curioși – sper să vă facă plăcere.

„Îți dau capătul unui fir de aur;
Doar deapănă-l:
Te va conduce la poarta Raiului.”

WILLIAM BLAKE, *Jerusalem*, 1815

INTRODUCERE

FIRELE DE TORS ȘI TRUPUL OMENESC

„Îțele urzite de roata Sorții sunt atât de neschimbătoare, încât și dacă ele hotărăsc că unei făpturi i se cuvine o împărăție ce-n clip-aceea altuia îi aparține, iar omul acela îi ia viața primului, ca să-i răpească destinul, iar el să se salveze și împărăția să nu și-o piardă, atunci mortul la loc va învia, doar ca să împlinească porunca Sorții.“

FLAVIUS PHILOSTRATUS, *Viața lui Apollonios din Tyana*,

secolul al III-lea d. Hr.

Grecii antici credeau că destinul uman e controlat de Moire, cele trei surori mitologice însărcinate să viziteze fiecare copil, curând după nașterea lui. Clotho, cea mai puternică dintre ele, lua fusul și torcea firul vieții bebelușului, Lachesis îi măsura cu grijă lungimea, iar Atropos îl reteza, determinând astfel clipa exactă a morții. Niciun muritor și niciun zeu nu putea să schimbe hotărârile Moirelor, odată ce ele fuseseră luate. Romanii le-au numit pe cele trei surori Parce, în vreme ce nordicii le aveau pe

Norne. Povestea aceasta străveche continuă să ne marcheze viețile prin modul în care ne considerăm pe noi înșine și considerăm societatea. Când vorbim despre „viața care atârnă de un fir de păr“, care e „țesută“ sau care e parte din „țesătura societății“; sau când vrem să ajutăm un om care e pe punctul să-și „destrame“ viața ori să se „rupă“ de familie sau de prieteni, ne înscriem, de fapt, într-o tradiție care datează de multe mii de ani. Țesăturile și părțile lor componente funcționează de mult ca elemente figurative ce înlocuiesc însăși esența vieții.

Din multe puncte de vedere, asta e firesc. Producția de pânză și de haine a avut întotdeauna o mare importanță pentru economia globală și pentru culturile acestui pământ. Textilele au oferit umanității posibilitatea să-și aleagă propriul destin. Se crede că, în epoca preistorică, producția de pânză din regiunile temperate ocupa mai multe ore de muncă decât producțiile de ceramică și de alimente la un loc. În Egiptul antic, pânza din in era venerată. Nu doar că făcea parte din cotidianul majorității oamenilor – în fond, acesta era materialul textil cel mai întrebuițat pentru confecționarea hainelor și mulți egipteni erau implicați în cultivarea și procesarea inului –, dar ea avea și o profundă semnificație religioasă. Valoarea ei era atât de mare, încât actul mumificării și învelirea trupului celui decedat în pânzeturi special pregătite, ca și în altele moștenite din generație în generație, transformau respectivele rămășițele umane în ceva divin.¹

Disprețul cu care noi, oamenii prezentului, tratăm textilele ar fi ceva de neconceput pentru strămoșii noștri. Țesăturile le-au permis semenilor noștri să trăiască și să călătorească printr-o mulțime de regiuni ale globului, care altfel s-ar fi dovedit mult prea reci, deci inospitaliere. Mătăsuri bogate și țesături călduroase din lână, cu care se făcea schimb de-a lungul unor rețele comerciale precum Drumul Mătăsii, au facilitat și schimburile de idei, de

tehnici meșteșugărești și de oameni, schimburi realizate între diversele culturi. Munca migăloasă necesară pentru producerea firelor și a pânzeturilor reprezenta experiența cotidiană a nenumărați indivizi. Se estimează, de pildă, că la mijlocul secolului al XVIII-lea peste un milion de femei și de copii erau angajați în Anglia doar pentru torsul lânii. În ajunul Revoluției Industriale, salariul lor reprezenta aproximativ o treime din venitul total al unei familii extrem de sărace. Această mutație economică majoră, care azi, în imaginarul colectiv, este legată extrem de strâns de producția de oțel și de cărbuni, a fost, de fapt, alimentată, în mare măsură, de producția de textile și, în special, de un anume element al ei. „Cine spune Revoluția Industrială”, a scris Eric Hobsbawm în *Industry and Empire*, „spune bumbac.” Această cultură – și textilele rezultate din ea – a fost, cu certitudine, primul produs comercial global.²

Deși azi nu mai acordăm la fel de multă atenție originii și calității bucăților individuale de țesături cu care intrăm în contact zi de zi, ele rămân niște elemente profund personale. De pildă, folosim textilele ca să le indicăm celor cu care ne întâlnim cine suntem și cum vrem să fim percepuți. De exemplu, cei care lucrează în sectorul financiar din cartierul londonez City, cei care lucrează în companiile din Silicon Valley și angajații firmelor media, cu toții poartă „uniforme” distincte, deși majoritatea dintre ei își petrec aproape toată ziua în spatele birourilor. Adesea, subordonații adoptă stilul vestimentar preferat de șefii lor, iar apoi trendul respectiv se răspândește rapid în sânul instituțiilor de dimensiuni reduse. (Cândva, în biroul în care lucram, vestele tricotate au cunoscut o perioadă inexplicabilă de mare vogă; iar aceiași profesori care explicau, plini de seriozitate, cât de futilă era încercarea de a găsi un sens în ceea ce privea opțiunile vestimentare ale doamnelor și domnilor din secolul al XVIII-lea erau îmbrăcați de obicei în sacouri din tweed identice și în pantaloni din stofă reiată trași la

indigo, eventual asociați cu șosete în culori vii, dacă profesorii cu pricina se considerau a fi niște rebeli.)

De multă vreme, categoriile sociale sunt codificate – legal, dar și neoficial – prin intermediul ȣesăturilor. Printre numeroasele interdicții ciudate din Vechiul Testament se numără și aceea prin care credincioșilor li se spunea ca „ogorul tău să nu-l semeni deodată cu două feluri de semințe; cu haina ȣesută din felurite torturi, de lână și de in, să nu te îmbraci“. Aceasta nu era o obiecție morală: veșmintele preoților erau făcute din ambele materiale, iar această combinație specială reprezenta o onoare rezervată doar lor.

Legi somptuare, care impun purtarea unor anumite tipuri de ȣesături doar de către anumite clase sociale, există de milenii. Sunt de găsit în culturi diverse, precum acelea din China antică, din Roma clasică și din Europa medievală. De exemplu, în 1579, în Anglia a fost dat un decret prin care se interzicea ca „gulerele înalte, lucrate în Anglia sau în afara ei și numite, de obicei, Cutworke“ să fie purtate de persoanele având grad mai mic decât acela „de fiu de Baron, de cavaler sau de Gentleman angajat pentru a servi persoana Maiestății Sale“. Regina Elisabeta I, monarhul din acea perioadă, era extrem de pricepută în arta folosirii hainelor luxoase, menite să-i indice puterea – așa cum o atestă elegantele ei portrete. Deși e probabil că regina iubea ȣesăturile frumoase nu doar în acest scop, ci și exclusiv din motive de estetică. Conform unei relatări celebre – posibil totuși apocrife –, în 1561, doamna Montague, mătăsara reginei, i-a dăruit suveranei o pereche de ciorapi tricotați din mătase neagră, astfel că, ulterior, Elisabeta I a refuzat să mai poarte orice alt fel de ciorapi.³

CUPRINS

Prefață.....	7
Introducere	13
1. Fibrele din peșteră. Originile artei țesutului.....	37
2. Lințoliile. Pânzeturile mumiiilor egiptene	56
3. Daruri și cai. Mătasea în China antică	81
4. Orașele născute din mătase. Drumurile Mătăsii	105
5. Dragonii cu pânze. Velele din lână ale vikingilor....	129
6. Răscumpărarea regelui. Lâna în Anglia medievală...	154
7. Diamante și gulere înalte. Dantela și luxul	178
8. Hainele lui Solomon. Bumbacul, America și comerțul	207
9. Îmbrăcămintea în extremis. Haine cu care să cucerești Everestul și Polul Sud	240
10. Muncitori în fabrică. Trecutul întunecat al viscozei	265
11. Sub presiune. Costumele pentru călătoria în spațiu....	292
12. Mai dur, mai bun, mai rapid, mai puternic. Țesăturile pentru depășirea recordurilor în sport ...	323
13. Mantia aurie. Cum să obții mătasea păianjenilor	352
Firul de aur. Coda	376
Mulțumiri.....	382
Glosar.....	384
Note.....	393
Bibliografie.....	414
Indice	442

 SAVOIR-VIVRE®

O colecție de formare și rafinare a personalității, *à la légère*, fără nicio declarație de intenție programatică.

Enciclopedii și alte lucrări capabile să corecteze micile imperfecțiuni și să răspundă la marile întrebări cu grație, umor și inteligență, pentru cititorii care își caută bucurii oneste într-o lume a speranțelor amânate.